

«EUSKAL AZENTUAZ»

Ortoepia Baturantz

Ezer baino lehenago hau gogorazi behar: hizkuntza berez eta funtsean *ahozko* kodigo bat denez gero, *Euskara Batuaren* proiektuak ere ezinbestean eman behar dituela *ahoskuntza arauak*, edo-ta, *Fonologia Batua* proposatu behar duela. Alegia, Batuaz mintzatzeko *kodigo* bat.

Kate segmentalari berari datzekion arauak eman behar ditu, beraz: fonemen edo segmentuen balio fonetiko ertainak: gehi sandhi-ondoriozko soinu-aldakuntzak.

Eta kate horri lotuta dagoen kate edo izari supra-segmentalari dagozkionaz: labur esanda, *entonazioa eta azentua*.

Hots, sandhien gertaera bera, azentu-unitatearen arazoari hertsiki lotuta agertzen da: «barne-sandhi» noiz eta non dugun erantzun ahal izateko, aurretik «barne» hori noraino den zedarritzatu behar baitugu: alegia, azentu-unitatearen mugak non dauden, bai ezker aldetik, bai eskuin aldetik. Sandhiak mamitzen dituzten fonologi erregelak, behin eta berriz errepikatu denez, azentu-unitateen barruan beti betetzen badira ere, «kanpo-sandhi»etan normalean ez baitira bete ohi.

Euskara Batarentzako Ortoepiaren aintzin-projektu xume honen barruan, dena dela, segmentuei berei zein balio fonetiko ertain eman dakiekeen ez dugu hemen aztertuko. (Ikus, honi buruz, egilearen «Euskal Fonologia»n. Bergarako Euskaltzaindiaren bileretan proposatu zen balio-saila. III Eraskina, 1978).

Azkeneko aldiz errepikatzeko: sandhi-bidezko aldakuntza fonologikoak noiz mamituko diren, eta noiz ez, erabaki aurretik, garbi jarri behar da azentu-unitatea nondik norainokoa den. Alegia, *klitikoak* zein diren.

Kapitulu honetan, euskalki guztiak kontutan hartuz, bai azentu-unitatea, bai klitiko-en zerrenda, zehazten saiatuko garenez, kapitulu hau Fonologiaren *osagarria* da; baita baldintza-garria ere; azentu-unitatearen mugak ongi kontutan ez hartzekotan, berez egokiak diren erregela fonologikoen desbideraketa larritara eramanez baitezakete.

Euskara Batuan, hortaz, *azentu-unitatea* definitu ondoren, erraza izango da horren barruan *azentuketa* bilatzea: azentu-unitate horretan-(+M) elemendu markaturik ez badago, eta entonazio bereziak azentu-mogimendurik ez badu sortzen, euskal azentu-legea ezarri, eta kitto.

Eta, hau bai: euskaraz dauden *maiztasuneko* desberdintasunak, gaztelaniazkoak baino aisa *txikiago* definitzen ditugularik.

Liburuan barrena eman diren arrazoiengatik, Euskara Batuarentzako eredutzat *Mendebaldeko azentu-bidea* hautatu behar dela iruditzen zaigu.

Honetara, *azentu-unitateari ezarriko litzaiokeen azentu-erregela nagusia* hau izango litzateke: [+2, -1]; biotan *ezkerraldekoa* nagusi delarik, eta tartean ager daitezkeen *azentu bigarrenkariak* (oihartunekoak), oinen arauera definituko direlarik.

Berriro ere: *plurala markatua* izango da izen silababakarren eta silababikoen kasuetan. Aditzean ere bide bera hauta liteke; baina arrazoi praktikoengatik ez da egingo: aditzetan, beraz, unitatea markatua ez den ber, [+2, -1]; gehi tartekoak, oihartzun bikotxien arauera.

Euskal *diptongo beheranzkoa* (edo *bokale-laburketa*) batetik, eta *erdararikako azentudun* silaba bestetik, maila bereko marka agertzen direnez:

a)azentuaren aldetik, maila bereko fenomenoak sortzen dituzte euskal *diptongoek eta laburketek*, eta erdal jatorrizko *silaba markatuek*;

b)bai *izenairen* deklinabidean barrena, bai *adizkien* saietan ere, *paradigmatikotasuna* izango da gidari. Bestela esanda, izenaren deklinabide-*atzizkiak*, bai aditz-*atzizkiak* ere, honegatik edo hargatik *markatuak ez diren ber, klitiko* dira.

Ohar bat, honetaz gero: markarik gabeko sekuentziek, bai (+2) Mendebaltarraren bidez, bai (-2) Ekialdetarraren bidez, posizio bera ematen du azentuarentzat. Adibidez:

iturri	Mendeb. (+2,-1).	itúrri
	Ekiald. (-2)	itúrri
badator	Mendeb. (+2,-1).	badátòr
	Ekiald. (-2)	badátòr. Baina:
iturrian	Mendeb. (+2,-1).	itúrriàn
	Ekiald. (-2)	iturriàn
badakite	Mendeb. (+2,-1).	badákità
		(bizkaiera batzutan ez)
Ekiald. (-2)	badákità	

Hitz batez: ondorio bera, edo bertsua bederen, lortzen da bi sistemetan *hiru* silabatako azentu-unitateetan; baina luzeagoetan (4,5,6...), ez.

Euskara Batuarentzat (+2, -1) proposatuz gero, hauek genituzke: **itúrri, badátòr, itúrriàn, badákità.**

Pluralen bi silabatan barreneko jaitsera onartuz gero, aski segmenturik dagoenetan, (+2, -3) izango genuke: gizonak, itúrri eta eskuin mutuarrean *hiru* silabatako oinak onartuko ditugunez, emakumeak.

Ezkerraldean (+2) azentuketa *eredua* izanik, unitate markatuetan (+1) izango ditugu. Markatuak, hitz batez, Euskara Batuan prototonoak izango dira.

Azentu-unitatea zedarriztatzeko, *klitiko*en zerrenda eman behar dugu.

Euskal proklitikoak

Ba- (*baiespena*) eta *ez-* (*ezespena*).

Bi atzizkiok, eskuin aldean duten adizkiarekin (trinko zein laguntzaile), unitate bakar bat osatzen dute; eta bai *ba-* hori, bai *ez-* (-M) direnez (=ez-markatuak). Euskara Batuaren arauerako azentuketa hartuko du unitateak: [+2, -1].

Esan beharrik ez: *ez-*en eskuineko segmentuek, sandhiari dagozkion aldakuntzak jasango dituzte (Ikus «Euskal Fonologia», adibidez). Esate baterako:

ez + *bada* = **ezpàdà**

ez + *dakite* = **eztákitè**

ez + *garelako* = **ezkárelakò**

Ba al- eta **ez al-** aurrizki anizkunez, bide beretik, **baál-** eta **ezál-**: **baáldakizú?**, **ezáldakizú?**.

Bá- eta **ezpá-**, *baldintzazkoak*.

Bi aurrizkiok eskuineko adizkiarekin *unitate bakar bat* osatzen dute. Baina **bá-** markatua denez (laburketa zahar baten ondorioz edo?), unitate konposatuan ere **bá-** horretan doa azentu nagusia.

Adibidez: (baldin) badator = **bádatór**

ez badakite = **ezpádakitè**

Bait- eta **ezpait-**

/ai/ diptongoa hor egonagatik ere, aurrizki horiek (-M) dira, ezmarkatuak; baina, hori bai, azentu-unitate bakar bat erazten dute eskuineko adizkiarekin.

bait- horri dagozkion aldakuntza fonologikoak gertatzen dira, dena dela: **baitákugù**, **ezpáitakizù**; barne-sandhiak direnez. (Aldakuntzentzat, ikus «Euskal Fonologia»).

Bide beretik **oté** eta **bidé**: **bidédirà**, **otédituztè**.

Edozein silababakar, bestalde, (+M) *markatua ez den ber*, adizki baten ezkerretan gertatuz gero, *klitiko* bihur daiteke (klitiko *bihurtu izan da* gaur arte); eta unitate batu horri dagozkion eskema ezar dakioko: [+2, -1]. Adibidez:

— zer dakizu, **zerdákizú?** (Entonazioaz, -1)

— nor dator, **nordátór?**

— hor dago, **ordágò?**

Badirudi, halere, aurreko azentuketa hori hober siagatik, *bi azentu-unitaterekikoa* ere onartu behar dela: **zér dakizú?**, **nór datór?**, **ór dagó**. Interferentziaz, askok hobetzat hartua.

Bide beretik, beraz, zenbakari silababakarrek ere ahoskera eredua hau litzateke: **bostórdù**, **seiúrtè**, unitate bakar batetan; gero eta maizago, interferentziaz, hedatzen ari den *bi unitateena*, onartuz: **bóst órdu** (*órdu* prototonoa da), eta ^{seí} *urté*.

Euskal enklitikoak

Izenaren, eta izenaireen, *eskuin* aldean erasten diren deklinabide-atzizkiak, Euskara Batuan *enklitikoak* izango dira; eta unitate berrian, lege nagusiaren arauera hartuko dute (ala ez dute hartuko) beren azentua. Betikoa errepikatuz, jakina: unitatean elemendu markaturik ez dagoen ber, eta entonazio bereziak ondorio berezirik ez badakar.

Adibidez: **etxé** / **etxèà**, **etxèàn**, **etxétik**, **etxérakoàn**...

(M) **báso** / **básoà**, **básoàn**, **básotik**, **básoràkoàn**...

bat-ekiko mugagabeek, azentu normala hartuko dute; -**bat** enklitikoa denez. Beraz: **etxébàt** / **etxébatèk**, **etxébatì**, **etxébatèn**, **etxébatètàn**,...

bát- zenbakariak, aldiz, azentu-unitate berezia esatzen du; eta bikoteari *bi azentu-unitate* dagozkio: **etxé** — **bát** / **etxé** — **bátek**, **etxé** — **bátì**, **etxé** — **báten**, **etxé** — **bátètàn**...

Hau dela-ta, zenbakariekin lotzen diren atzizki hauek: -**na**, -**naka**, **bát-** ekin unitate markatuak osatzen dituzte: **bána-kà**, **bínakà** bezala; **bána**, etab..

Aditz-izenak, horren aditz erroak 2, 3, 4, etab. silaba ditue-nean, [+2, -1] azentuketa hartuko du: **ikústè**, **erákustè**. Eta deklinabide-atzizkiak *klitiko* direnez, azentu paradigmaticoa: **ikústeà**, **ikústekò**, **ikústeàn**...; **erákusteà**, **erákustekò**, **erákusteàn**...

Bide berberetik *aditz-partizipioa*: **ikúsi** / **ikúsikò**, **ikúsirik**; **erákutsi** / **erákutsikò**, **erákutsirik**.

Aditz-erroa, berriz, *silababakarra* denean, bai *aditz-izena*, bai *aditz-partizipioa*, (M+1) *markatuak* dira. Adibidez: **hár** / **hártzè**, **hártzekò**, **hártzetik**, **hártzeari**, **hártzèn**; **híl** / **híltzè**, **híltzekò**, **híltzetik**, **híltzeari**, **híltzèn**... Eta, era berean: **hártù**, **hártukò**, **hárturik**; **hílkò**, **hílik**.

Adberbioak, eta antzerako deklinabidea duten deklinagariak oro, bereziki markatuak ez diren ber, lege orokorraren arauera hartzen dute azentua: **emén**, **atzó**, **bi(h)ár**, **heráne-gùn**, **ortík**, **aráinò**.

Ohar bat: bizkaiera eta gipuzkera arretaz aztertuz gero, xehetasun hau bil bide liteke: singularrezko *ergatiboak* eta pluralezko *nominatiboak* silaba *bat* edo *bitako* unitateetan, gaur ere azentuketa berberekoak izatea (ergatibo pluralaren aurkaritzan). Eta gaurza bera *lekutasunezko* kasuetaraino.

Nolabait esateko: **gizónar(r)í** / **gizonai** desberdintasuna oraindik aisa bil daitekeen bezala, hau guke: **gizónak** (jan du), **gizónak** (joan dira) / **gizonak** (jan dute).

Puntu honetaz, beraz, bitasuna proposatu beharko bide da, arrazoi praktikoenengatik.

Hobetsiko litzatekeen ereduan, pluraleko *parte bat* bakarririk izango litzateke (+1) markatua (eta beheanzkoa): *ergatiboa*, *genitiboa*, *datiboa*, *tresnazkoa*, *norentzakoa*... Eta *lekutasunezkoak* eta *nominatiboa* *markatu gabeak*. Berrito ere: *silaba bat* edo *bi* dituzten unitateetan.

Onartu egin behar litzateke, dena dela, analogiazko plural paradigmaticoa (nominatiboa eta lekutasunezkoak barne).

Beraz: **harán**

Plurala:

Hobets.: **harának, háranek, háranen, háranei, háranek, háranekin, háranentzat**; baina **haránetan, haránetako, haránetatik, haránetara**.

Ontzat: denak, pluralean barrena, **háran**-en gainean eraikiak: **háranak, háranek, háranen**, etab...

Ikus ditzagun orain, sailka, izanak eta izenaireak.

Silababakarrak

Diptongatuak, laburtuak edo mailebatuak ez diren ber (bestela esanda, *markatuak* ez diren ber), eskema nagusiari egokituko zaizkio. Singularrean eta mugagabeen [+2, -1]; eta pluralean [+1], eta beheakada, posible delarik.

Adibidez: **hítz** (-M).

Mugagab.: **hítz / hitzék, hitzí, hitzén, hitzéz...**

Singul.: **hítzá / hitzák, hitzári, hitzárèn, hitzáz...**

Plur.: **hítzak (hítzak ere ontzat) / hitzek, hitzei, hitzen, hitzez.**

Eta lekutasunezkoetan:

Hobets.: **hítzétako, hitzétara, hitzétan, hitzétatik.**

Ontz.: **hítzetako, hitzetara, hitzetan, hitzetatik.**

Oharra: arrazoi pratikoengatik, analogiko paradigmaticoa guztiz ontzat emateko gertu egon behar genuke.

Silababakar *markatuetan*, mogimendurik ez.

Adibidez: **déi** (diptongatua, M+1).

Mugagab.: **déi / déik, déiri, déiren, déiz... déitan, déitatik...**

Sing.: **déia / déiak, déiari, déiaren, déiaz... déian, déitik...**

Plur.: **déiak / déiek, déiei, déien, déiez... déietan, déietatik...**

Silababikoak

Era berean, ezkerreko silaban *diptongorik edo laburketa-rik* ez duten hitzek, edo *mailebatuak* ez direnek, [+2, -1] eskema jarraituko dute singularrean eta mugagabeen; eta (+1) eta beheakada, pluralean. Adibidez:

(-M), **etxé**

Mugb.: **etxé / etxék, etxéri, etxéren, etxéz... etxétakò, etxétatik, etxétàn, etxétarà.**

Sing.: **etxéà / etxéàk, etxéri, etxéarèn, etxéàz... etxékò, etxétik, etxéan, etxérà.**

Plur.: **etxéak (hobets) / étxeek, étxeei, étxeen, étxeez... etxéetako, etxéetatik, etxéetan, etxéetara.**

Analogikoak ere onartuz: nom. **étxeak**; lekut.: **étxeetako, étxeetatik, étxeetan, étxeetara.**

(+M), **báso** (=edalontzi).

Mugb.: **báso / bások, básori, básorèn... básotàn...**

Sing.: **básoà / básoàk, básori, básoarèn... básoàn, básotik...**

Plur.: **básoak / básoek, básoei, básoen... básoetan, básoetatik...**

Hiru, lau etab. silabatoakoak

(M+1) prototono markatuak ez direnak, [+2, -1] eskema jarraituko dute singularrean eta mugagabeen; eta [+2], eta beheakada, pluralean. Adibidez: (-M) **itúrri**

Muggb.: **itúrri / itúrrik, itúrriri, itúrrirèn, itúrriz... itúrritakò, itúrritatik, itúrritàn, itúrritarà.**

Sing.: **itúrrià / itúrriàk, itúrriari, itúrriaren, itúrriàz...**

itúrrikò, itúrritik, itúrrian, itúrrirà.

Plur.: **itúrriak / itúrriek, itúrriei, itúrrien, itúrriez... itúrrietako, itúrrietatik, itúrrietan, itúrrietara.**

(+M) **bázkari**

Muggb.: **bázkari / bázkarik, bázkariri, bázkarirèn, bázkari-rik... bázkaritakò, bázkaritatik, bázkaritàn, bázkaritarà.**

Sing.: **bázkarià / bázkariàk, bázkariari, bázkariaren, bázkari-riàz, bázkarikò, bázkaritik, bázkariàn, bázkarià.**

Plur.: **bázkariak / bákari-ek, bákari-ei, bákari-en, bákari-iez... bákari-etako, bákari-etatik, bákari-etan, bákari-etara.**

gatik morfema lotuta idatzi ohi da; baina autonomoa da edo izan da orain arte. Bi ahoskerak onar daitezke: **-gatik** (sing. eta mugagab.), eta **-gatik** tonu apalean, pluralean. Edo-ta, — **gátik**, unitate autonomo gisa.

Zenbakariak

Izenaire izanik, edozein izenen antzera azentuztatuko dira. Beraz:

zazpí / zazpík, zazpíri, zazpírèn, etab.: zazpítakò, zazpítatik, zazpítàn, zazpítarà.

zázpiak (analog.) / **zázpiek, zázpiei, zázpien, zázpiez... zázpietako, zázpietatik, zázpietan, zázpietara.**

Zenbakarien beren azentuketa, beraz, hau da: **bát, bí irú, láu, bóst, séi, zazpí, zortzí, bedératzi, hamár, hamáikà, hamábi, hamáirú, hamálàu... hogéi, berrógèi, hirúrogèi, láu-rogèi, e(h)ún** (edo **e.ún**, bisil), **milá.**

gárren morfema

Erakusi den bezala, berez lexema bat izanik, eta markatua, — **gárren** azentuketa hobetsi behar litzateke; baina **+garrèn** (-M) ere onartuz. Beraz:

hirugarrena: **1/irú — gárrenà**, bi unitatetan:

2/ irúgarrenà, unitate bakar batez.

-bat mugagabeari, beraz, unitateari dagokiona erantsiko zaio. Beraz, inesiboan, **-batetàn** edo **bateàn**. Eta, hortaz, **batéan** eta **béstean**.

Silababakar markagabeetan, desberdintasuna garbi da-
go:

bí / bík, birí, birén, bíz... bitákò, bitátik, bitán, bitará.
**biak / bieq, biei, bien, biez... bietako, bietatik, bietan, bieta-
ra**

baina:

**séi / séik, séiri, séirèn, séiz... séitakò, séitatik, séitàn, séita-
rà.**

séiak / azentu mogimendurik gabe.

Erakusleak eta pertson-izenordeak

Singularrean: (+2, -1); pluralean (+1), eta beherakada.

Adibidez:

**háu / honék, honí, honén, honékin... honétakò, honétatik,
honétàn, honétarà.**

**háuek / háuek, háuei, háuen, háuekin... háuetako, háueta-
tik, háuetan, háuetara.**

Adjektibo erakuslearen eta izenordeen artean seguru as-
ki berandu arte egon den azentu-desberdintasuna, alde bate-
ra utziko litzateke Euskara Batuaren Ortoepia honetan.

Bide beretik:

horí (/h/ hori grafikoa izanik) /horrék, horrí, horrén...

hurá / hárk, harén, harí, etab. hartákò, hartátik, hartán...

Edutezkoak

Ni. Hi. Gu eta Zu-tik datozenak, markagabe: [+2, -1]:

ní / ník, nirí, niré, niréztàt, nirékin... nigán, nigánà...

Baina **zúek** pluraletik, (+1) eta behera:

zúek / zúek, zúei, zúen, zúentzat, zúekin, zúengan...

Euskara Batuan, beraz, gipuzkera zaharrean bezala:

niréàk (egín+dú), vs. **níreak** (eróri+díra) (anal.). Era berean:
zurékin (jóan), vs. **zúekin**.

Eta: **beré** (etxéà), vs. **béren** (etxéà), pl.

Aditz laguntzaileak klitiko gisa hartuko du bere azentua;
eta, beraz, tokatuko zaion posizioaren arauera hartuko due-
nez, azentu desberdinak izan ditzake. Adibidez: hil da = **íldà**
(*híl*, silababakarra, markatua delako). etorri da = **etórridà**. Bi
/dá/ hauek desberdinak izan daitezke azentuaren aldetik;
distantzia *bi* silabatukoa denean, are *hirutakoa* ere, oihartzu-
nezko azentuak gehiago markatzen baitu, tarte hori, *hil+da*
kasuan bezala, silaba bakar bat dagoenean baino. Ohar ho-
nek kasu guztietarako balio du. Bi silabatuko unitateek, hone-
gatik, ia-ia itxura *itsonoa* behar dute izan: gaztelaniazko *no sé*
esaldian bezalatsu.

Bide beretik, beraz:

esan dute = **esándutè**

eraman didate = **eráman+didatè**, tarteak bikotxiak.

eman zioten = **emántziotèn**

ekar dezakete = **ekárdezákètè**

saldu diote = **sáldudiotè** (sál, M+1)

saldu nion = **sálduniòn**

Kontutan har ondoko bi *didate* hauek:

esan didate = **esándidatè**

eraman didate = **erámandidatè**

Ba- eta ez-klitiko direnez: ez da = **eztá**; badu (bai) =
badú; ez du = **eztú**; badira = **badirà**, etab.

Bide beretik *bait-*, azentu desberdinak hartuz:

etorri baita = **etórrí+baità**; ez baita etorri = **ezpáità etórrí**.

Bide beretik aditz trinkoetari:

badakit = **badákit** (gazt. lo sé bien); ez dakit = **eztákit**;

bazekiten = **bazékíten**; ez zekiten = **etzékíten**; badaramatzat
= **badáramatzát**.

Azentuketa desberdinak gerta daitezke morfena berean:

badaki = **badáki**; ez daki = **eztáki**; nori daki = **nortáki**

; baina Imanol-ek daki = **imánolek daki**

Aldakuntza bertsuak atzizkiak erantsi ala: **badákizù, ba-
dákizulà, badákizulakò, badákizulakoàn...**

Hitz markatuak

Prototono markatuak, esan dugunez, hiru motatakoak di-
ra: arrazoi fonologikoengatik lehenengo bietan, eta jatorri-
arengatik hirugarrenean: a) diptongo beheranzkoa; b) bokale
laburketa; c) mailebutza berria.

Hona hemen, beraz, zerrenda hirukoitz bat; nolabait esa-
teko osakizun geldituz.

Izen eta izenaireak

Silababakarrak

a) **gái, gáu, háitz, háuts, gáin, háur, góiz, láu, séi, gáur...**

b) **dén** (=guztia, edo errelat.); **zén, txár.**

c) **gás.**

Silababikoak

a) **áunítz, áurre, (átze, semant. anal.?) áuzo, éuri, fráide,
gáuza, háize, jáio, káiku, láia, léiho, máila, máilu, máis-
tra, máixu, náusi, néurri, óilar, óilo, sáindu, sáio.**

b) **jábe, zénbat.**

c) **ántzár, árte, ásmo, báke, báso, bérba, bóta, búlda, gé-
la, góruptz, gúra, hántka, hórma, jénde, jóku, kále, kán-
po, káre, kímu, kínu, kírru, kóntu, kórta, kúku, kúma,
lánga, lége, léku, lóra, mólle, múrru, órtu, págo, pártè,
píke, písu, préstu, pútzu, sóka, tríku, txístu, zéru.**

d) (kakoa ilun) **bákar, bárre, bátzu** (pl. ?). **bátzar, béste,
bíрки, bízi, díru, éلكar, gálde, gíltza, giro, góna, hámu,
jágón, jákin, jóan, (hiru hauetan /i/ silabikoa izana), kéz-
ka, kórde, kóska, iéka, lótsa, málda, máلكo, móko,
músker, néke, néska, órdu, órratz, pílo, púska, sème,
táide, tóki, úme.**

Bigarren silaban (+2) diptongo goranzkoa duten hitzek
(edo-ta laburketa), pluralerakoan ez dute ezkerreanrako mo-
gimendurik jasaten: **mahái, zelai, hodei, miloi**, etab.

Beraz: **zeláiak, zeláiek, zeláiei, zeláien**, etab.

Markatu eta markagabeen arteko desberdintasuna, be-
raz, honela agertuko da. Hauta dezagun *silababiko* pare bat;
eta marka dezagun plurala *analogiazko* paradigmaticoan
(nolabait esateko, errazenean). Eta hau dugu:

a) (-M) **basó** (=zuhaitzeta).

basó	basóà	básoak
basók	basóák	básoek
basóri	basóari	básoei
basórèn	basóarèn	básoen
basótakò	basókó	básoetako
basótatik	basótik	básoetatik
basótàn	basóàn	básoetan
basótarà	basórà	básoetara

Segidako bi bokaletan azentu nagusia eta bigarrenkaria doazenean (**basòà**, eman dezagun), azkeneko hau *ahuldu* egiten da; eta tartea *bi*, are *hiru*, silabatakoa denean, alderantziz, *azkarrago* gertatzen. Hortaz, **basòà** edo **basókó**, **basóa** eta **basóko** entzungo dira, lehen hurbilketan. **basótarà** edo **basóarèn**, aldiz, **basótarà** eta **basóarèn** balira bezala bezala aho-katurik.

b) (+M) **báso** (=edalontzi)

báso	básoà	básoak
bások	básoàk	básoek
básori	básoari	básoei
básorèn	básoarèn	básoen...
básotakò	básokò	básoetako
básotatik	básotik	básoetatik
básotàn	básoàn	básoetan
básotarà	básorà	básoetara

Pluralean, beraz, analogiazko errazketa onartzen bada, *desberdintasunik* ez markatuen eta markagabeen artean.

Ohar bera *silababakarrei* buruz: deklinabide erraztuan *desberdintasunik* ez pluralean.

Eta lehengo oharra ere: **hítzek**, **hítzák**, **hítzak**, eman dezagun, ergatiboan. Isotonia handia izanik, tonu-desberdintasun horiek txikiak izango dira. (Kontutan izan, adibidez, Mendebaldeko euskalkietan barrena dagoen aniztasuna: batean denek dirudite (M+1): **hítzek**, **hítzák**, **hítzak**; **beste batzutan mugagabea, teorien kontra, pluralekin doa: hítzák, hítzak**; eta abar. Ohartu den bidean, beraz, funtsezko berdintasuna ez da guztiz ezabatuko; eta *maiztasunen desberdintasunik txikiak dira*).

Trisilabikoak

Markatuak ez diren ber, [+2, -1] mugagabeen eta singularren, eta [+2] eta beheakada pluralean.

Adibidez: **itúrri**, **itúrrià**, **itúrriak**. Azentu bigarrenkariaren indarra, silabaren distantziaren arauera aldatuko da. Segidako silabetan *ahula*, tartea 2 edo 3 denean, *gotorrago*.

Trisilabiko markatuak, (M+1)

Hauen azentuketa, hortaz, [+1, -1] eta [+1] behera.

Hona hemen batzu:

- a) **áingeru**, **áizkora**, **áitita**, **éuskara** (eta **érdara**, analogiaz), **gé(h)iago**, **káiola**, **óilasko**.
- b) **átsalde**, **bázkari**, **ná(ha)pila**.
- c) **árima**, **árbola**, **bézperra**, **dénbora**, **fábrica**, **féria**, **gánbara**, **gánora**, **hábia**, **líburu**, **mákina**, **médiku**, **ólio**, **párroko**, **prémia**, **sékula**, **zápatu**.
- d) (beste arrazoiengatik) **ángio**, **árrantza**, **árreta**, **áspaldi**, **báserrí**, **bélarri**, **béstela** (ik. *béste*), **bítarte**, **égia**, **éroan**, **gáldera**, **gúrari** (ik. *gúra*), **hódia**, **lámia**, **lótsari** (ik. *lótsa*).

Irakurtzea errazteko, eta hizkuntza idatziaren argitasunerako, prototono markatuok *azentu diakritikoz idaztea* proposatzen da: **déi**, **gáu**, **gás**; **séme**, **úme**, **tálde**; **éuskara**, **dénbora**, **sékula**.

«**basoa**», hortaz, (-M), **basòà** litzateke; baina «**básoa**», al-diz, **básoà**.

Era berean «**hítzak**», **hítzák** litzateke; baina «**déiak**», **déiak**. Baldintzako **bá-**, markatua denez, «**bá**» idatziko da. Eta beraz, «**badator**» idazten dena, **badátòr** baiespena izango da; eta «**bádator**», berriz, **bádator** (baldintzazkoa).

Plurala markatua denaz (azentua ezkeraldera silababakarretan eta silababikoetan: denetan analogikoan, nominati-boa eta lekutasunezkoak salbu azentuketa hertsian), marka diakritikoz idatzi beharrik ez dago.

Baina zalantzarabide batzu daitezke: «hítzek», eman dezagun **hítzek** izan daiteke, mugagabeen; edo **hítzek**, ergatibo pluralean. Badirudi, halere, ekonomi arrazoiengatik, plurala azentu diakritikorik gabe uztea izan daitekeela egokiena.

(+1) silaban *diptongo beheranzkoa* duten hitz *guztiak* (M+1) direla onartuz gero (inkesta luze batek funtsatu behar luke hau), hauek ere markatzeko arrazoirik ez legoke.

Oraingoz, dena dela, *prototono markatuak oro* azentu diakritikoz idaztea proposatzen da.

Txillardegí

Oharra; Artikulu hau, bere Doktore-Tesitik jasoa da.